

megjegyzéseit, amelyekkel a szerzőt a könyv hiányosságaira utalva gyötörte. Ha itt most belefognánk, hogy a festő szándéka dacára mi az, ami még sincs rajta a képen, ez a recenzió a végtelenbe nyúlna. Ezért, a műközpontú kritika hívéként, voltaképpen csak egyetlen témára szorítkozom. Valahogy kimaradt a könyvből az egyetem világa: a szaklektorátusok és a doktori iskolák. Az persze lehetséges, hogy a szaklektorátusok világa távol áll a szerzőtől, de az ott felhalmozódott sikerek és kudarcok nagyon is összefüggenek a tárgyalt időszakokkal. Másfelől a doktori programok és iskolák, amelyek közül az egyiknek alapító tagja éppen Medgyes Péter, ugyanebben az időszakban (megközelítőleg 1995-től) erősödtek meg, s juttattak – nemcsak a felsőoktatásba, hanem a közoktatásba is – olyan kiváló felkészültségű minősítetteket (vagy „csak” doktori iskolát végzetteket), akik világszínvonalon képviselik a nyelvpedagógiát. Az exporttanárok közé bekerülhetett volna Dörnyei Zoltán, aki világszerte a legismertebb magyar tudós a nyelvpedagógiában. Szerencsére a doktori képzés még ma is a szerző szíve csücske: így tér vissza a könyv szerzőjének égi mása – a valóságba...

Da Capo al Fine

Hogy miért kell elolvasni Medgyes Péter *Aranykor* című munkáját? Ha most felsorolom a bestsellerek ismert jelzőit: mert letehetetlen, mert briliáns, mert lebilincselő stb., akkor senki sem hisz nekem. Hiába ismételném talán azt is, hogy a szerző e nyelvtanítási korszak egyik főszereplőjeként nagy rálátással, feszes szerkesztéssel és különlegesen bizsergető nyelvi leleménnyel elevenít fel egy korszakot: a nyelvtanárság aranykorát.

Vagy az is lehet, hogy manapság már a nyelvtanárok sem olvasnak? Ezt a könyvet mégiscsak el kellene olvasni annak a jóval több mint húszezer nyelvtanárnak, aki végigdolgozta ezt a korszakot. Hogy miért is? Mert nagyon kellemetlen lenne, ha egy ilyen tiszteletlen, kotnyeles, rámenős, tudálékos (de mégis oly könnyen félrevezethető) újságíró,

mint ez a Borbanek, többet tudna arról a két évtizedről, mint mi, akiknek életünk része, megdolgoztunk érte (de többé vissza sose tér, dana, dana, don, ki az ablakon, dana, dana, don ...).

Rendhagyó könyv, rendhagyó recenzió. Jó olvasást!

Bárdos Jenő

Károly Krisztina

Szöveg, koherencia, kohézió. Szövegtipológiai és retorikai tanulmányok

Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2011. 191 p.

A Tinta Könyvkiadó a nyelvészeti sorozatának legújabb, immár 116. kötetét az idehaza kissé mostohán kezelt szövegelemzés és diskurzus-kompetencia témakörének szenteli. Az előszóban a szerző bevallja, hogy e kötetben javasolt a korábban már megjelent tanulmányait fűzi egybe. Az összesen kilenc tanulmány közül négyet eredetileg angolul, kettőt pedig szerzőtárssal, Csölle Anitával írt. Érdekes, hogy a tanulmányok többsége a századforduló előtt készült, és csupán az utolsó kettő nevezhető az utóbbi évek termésének.

Felvetődik bennem: vajon érdemes-e önálló kötetbe gyűjteni már publikált tanulmányokat? A válaszom egyértelmű igen, tekintettel arra, hogy a cikkek többsége nehezen hozzáférhető folyóiratokban, kötetekben, konferencia-gyűjteményekben látott először napvilágot. Amúgy is tanulságos egy kötetben olvasni beszámolót a szerző kutatásairól, amelyek mind a mondatokon túlnyúló szöveg sajátosságait elemzik, az ágas-bogas kérdéskörnek hol erre, hol arra az aspektusára irányítva a figyelmet. A gyűjteményt azzal együtt értékesnek tartom, hogy némely gondolata, kiváltképpen a szakirodalmi áttekintés – a szerző saját bevallása szerint is – óhatatlanul átfedéseket, ismétlődéseket tartalmaz.

A kötet négy részből tevődik össze, s egy-egy részen belül rendszerint két tanulmány szerepel. A *Koherencia és kohézió* című 1. rész két tanulmánya a fogalomkörrel kapcsolatos szakirodalmat ismerteti, roppant alaposan és közérthető formában. Noha a kutatók definíciói és megközelítései olykor jelentősen eltérnek egymástól, a meghatározó kérdésekben Károly igyekszik árnyaltan, mégis egyértelműen állást foglalni. Grabe és Kaplan (1996) modelljére hivatkozva leszögezi például, hogy „a kohézió lehetséges eleme, de nem szükséges és/vagy elégséges feltétele a szövegkoherenciának” (p. 20). Többször idézi Hasan (1984) találó kifejezését, a kohézív harmóniát, amely arra utal, hogy koherens szöveg csak a kohéziós eszközök megfelelő kombinációja révén jön létre. Károly ehhez hozzáteszi, hogy nem elég egy adott szöveget csupán önmagában értelmezni, hiszen maga a szöveg az író és az olvasó konkrét vagy kognitív formában megvalósuló interakciója során nyeri el értelmét, válhat koherenssé. Brown és Yule (1984) álláspontját elfogadva jegyzi meg, hogy „a koherenciát nem a szöveg vagy annak alkotója, hanem az olvasó teremti meg, mégpedig úgy, hogy hasonlóságokat keres a szöveg üzenete és saját, már meglévő ismeretei között” (p. 21). Ez a felfogás – nézetem szerint – hatalmas távlatokat nyit a diskurzuskutató számára, egyszerűsített nehéz feladat elé állítja a nyelvtanárt, akinek ettől kezdve nemcsak a viszonylag könnyen elemezhető mondat, hanem a jóval bonyolultabb szövegösszefüggés keretein is túllépve, voltaképpen a nyelvtanulók empirikus, pragmatikai és kognitív ismereteinek teljes spektrumát figyelembe kell vennie ahhoz, hogy képessé tegye őket koherens szövegek dekódolására és kódolására.

Károly nem e meglehetősen tűnékeny koherenciafelfogás szellemében lát neki saját kutatómunkájának, hanem – nagyon helyesen – megelégszik a szövegben viszonylag könnyen tetten érhető kohéziós nyelvi eszközök vizsgálatával. Kintsch és van Dijk (1987) szavaival élve, a makrostruktúra elemzése he-

lyett a mikrostruktúrára, az abban érvényesülő szabályok felderítésére összpontosít a kötet további részeiben.

A 2. rész nagy műgonddal készített és szellemes két tanulmánya a kohézióelemzésről, nevezetesen a lexikai ismétlések retorikai, illetve szövegszervező szerepéről szól, érvelő típusú esszék beható vizsgálata révén. Hoey (1991) modelljére támaszkodva, a szerző szignifikáns kapcsolatok, kötelékek és belőlük szőtt hálók formájában bontja szét a szöveget. Statisztikai adatokra hivatkozva szögezi le, hogy a lexikai ismétlés gyakoriságánál fogva nélkülözhetetlen szövegkohéziós eszköz, s noha egyelőre keveset tudunk minőségbiztosító szerepének mibenlétéről, téves az a sommás nyelvpedagógiai állítás, miszerint a lexikai ismétlés a szegényes szókincs jele. A recenzens ehhez csupán annyit fűz hozzá, hogy az oktatás során a nyelvtani finomságok súlykolása helyett érdemes lenne nagyobb teret biztosítani a szókincs fejlesztésének. Ugyanakkor osztom a szerző azon nézetét is, hogy a diskurzuskompetencia „jóval kisebb hangsúlyt kap az idegen nyelvek oktatásában, mint a kommunikatív kompetencia egyéb összetevői (pl. a nyelvi, grammatikai kompetenciák tanulása)” (p. 7). A 2. rész tanulmányaiból mindenesetre joggal vonható le az a következtetés, hogy az ismétlésmintázatok mennyiségi összehasonlításán túl a szöveg mondanivalóját és kulcsmondatait is figyelembe vevő, tartalom szempontú megközelítésre is szükség van a szövegminőség megítéléséhez.

A *Témastruktúra-elemzés* címet viselő 3. rész első tanulmánya a témafejlődés útját követi nyomon, érvelő esszék bevezetőjének összehasonlító elemzése révén. Lautamatti (1987) a témafejlődés három válfaját különbözteti meg. Párhuzamos témafejlődésen azt érti, hogy az egymást követő mondatokban ugyanaz a téma jelenik meg. A követő témafejlődés során az állítmány adja meg a következő mondat témáját. Végül kiterjesztett párhuzamos fejlődésről akkor beszélhetünk, ha az író visszakanyarodik egy korábban már érintett témához. Ám a három alaptípustól

függetlenül a témafejlődést alapjában véve az határozza meg, hogy a szöveg mondatai – mindenekelőtt a nyelvtani alany segítségével – hogyan kapcsolódnak egymáshoz. Károly elemzése kimutatja, hogy az úgynevezett jó és a gyöngye esszék igencsak különböznek egymástól témafejlődésük tekintetében is.

A következő, Csölle Anitával közösen készített tanulmány arra keresi a választ, miként változik a szövegstruktúra a különféle változások és beavatkozások nyomán, melyek a feladat megismétlését, a nyelvtanulók természetes nyelvi érését, valamint a célzott nyelvi és retorikai tréninget foglalják magukban. A felmérésben részt vevő gimnazisták szóbeli érvelési képességét a kutatók öt szakaszban vizsgálták a fenti paraméterek alapján, illetve a negyedik szakaszban az angol nyelvi és anyanyelvi teljesítmény közötti különbségeket is számba vették. A vizsgálat közel két éven át tartott, ezért nem meglepő, hogy a résztvevők feladatmegoldó képessége ez idő alatt fokozatosan javult, s egyre nőtt az interakcióik komplexitása is. Kiderült továbbá az is, hogy a pusztán ismételtető gyakorlásnál többet nyom a latban a nyelvi és retorikai tréning.

A szerzőpáros másik kutatásának homlokterében a Lautamatti-féle (1987, 1990) témastruktúra-elemzési modell áll, pontosabban, hogy miként működik a modell három különböző műfaj esetében. Ennek érdekében a felmérésben részt vevő gimnazisták témafejlődését egyenként vették górcső alá a szóbeli elbeszélés, a szóbeli érvelés, illetve az írásbeli érvelés műfajában nyújtott teljesítményük alapján. A szerzők empirikus érvekkel igazolják, hogy a modell több műfajban is képes a témafejlődési típusok hatékony elkülönítésére.

A 4. részben Károly a tudományos diskurzusok retorikai szerkezetét vizsgálja két egymással összefüggő tanulmány keretében. Az első kutatás célja az egyetemi szakdolgozatok, illetve a nemzetközi folyóiratokban megjelent cikkek bevezetőinek összehasonlító elemzése, a két szövegfajta között meglévő strukturális hasonlóságok és eltérések azonosítása. Az eredmények azt mutatják, hogy a két műfaj

több vonatkozásban eltér egymástól. Példának okáért a szakdolgozók inkább arról írnak, hogy ők minek a kutatására vállalkoznak egy adott témakörön belül, a publikáló szerzők viszont inkább magának a témának a fontosságáról próbálják meggyőzni az olvasót.

A kötet utolsó fejezete ugyancsak a magyar szakdolgozatok és a nemzetközi folyóiratokban publikált cikkek retorikai összehasonlításával foglalkozik. A vizsgálat fő szempontja ezúttal a személyes névmások gyakoriságának és retorikai funkcióinak a két minta alapján történő egybevetése. A tanulmány elolvasása előtt az a kép élt bennem, hogy az alkalmazott nyelvészeti, nyelvpedagógiai tudományos diskurzus személytelen, kerüli a szerzőre utaló személyes névmásokat. Károly felmérése ennek ellenkezőjéről győzt meg. Oktatói tapasztalataim birtokában viszont nem lepott meg az az eredmény, hogy a személyes referencia jóval gyakrabban fordul elő a magyar szakdolgozatokban, mint a tudományos közleményekben. A szerző ezt a tényt három körülményre vezeti vissza: a magyar formális írás relatív szubjektív hangnemére, a szenvedő szerkezet ritka előfordulására és a tekintélyelvű magyar oktatási rendszerre, amely nem készíti fel a diákokat az önálló véleményalkotásra, ennél fogva arra sem, hogy képesek legyenek a retorikai eszközök helyes használatára.

Ez utóbbi megállapítás számos nyelvpedagógiai következtetés levonására adhatna alkalmat. Csakhogy Károly ezen a ponton megtorpan, nem tárgyalja, vajon miért nem fordít az iskola több figyelmet a kulturált érvelés és vitatkozás képességének fejlesztésére, miért némán üli végig a diákság az egyetemi előadásokat, miért nem szakítja félbe (természetesen az etikett szabályait betartva) az előadót, miért nem ad hangot kételyeinek, kérdéseinek, ellenvéleményeknek.

Elég az hozzá, tanulmánykötetében Károly csupán egy-egy mondat erejéig utal a pedagógiai és módszertani vonatkozásokra. Például amikor kijelenti: „ha fejleszteni kívánjuk tanulóink fogalmazási készségét, nem elegendő csupán megjegyezni, hogy ez a szöveg bizony

„inkohereus” vagy „nincs jól megírva”, hanem ki kell derítenünk, hogy ennek mi az oka, és segítséget kell nyújtanunk ahhoz, hogy hogyan lehet az ilyet elkerülni” (p. 43). Igaza van akkor is, amikor mintegy mellékesen megjegyzi: „a nyelvtanárnak célszerű tudatosan tanítania az adott nyelvre, kultúrára, műfajra és [...] olvasóközönségre jellemző sajátosságokat, mert a tanulók csak ezek ismeretében válhatnak igazán sikeres íróvá” (p. 114).

Ám lássuk be, a nyelvpedagógiai szükség-szerűségek és lehetőségek feltérképezése nem Károly Krisztina dolga; ő nyelvészként empirikus kutatásokra és a belőlük leszűrhető eredmények bemutatására vállalkozott. A nyelvpedagógiai kutatókra vár tehát a feladat, hogy Károlyéhoz hasonló tudásanyag és meggyőző erő birtokában szűrjék le ebből a kötetből mindazt, ami alkalomadtán az osztályteremben is hasznosítható.

Medgyes Péter

IRODALOM

- Brown, G. – G. Yule (1983): *Discourse analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grabe, W. – R. B. Kaplan (1996): *Theory and practice of writing*. London: Longman.
- Hasan, R. (1984): Coherence and cohesive harmony. In: Flood, J. (szerk.): *Understanding reading comprehension*. Delaware: International Reading Association, pp. 181–219.
- Hoey, M. (1991): *Patterns of lexis in text*. Oxford: Oxford University Press.
- Kintsch, W. – T. van Dijk (1987): Toward a model of text comprehension and production. *Psychological Review* 85, pp. 363–394.
- Lautamatti, L. (1987): Observations on the development of the topic of simplified discourse. In: U. Connor – R. B. Kaplan (szerk.): *Writing across languages: Analysis of L2 text*. Amsterdam: Addison Wesley Publishing Company, pp. 57–72.
- (1990): Coherence in spoken and written discourse. In: Connor, U. – A. M. Johns (szerk.): *Coherence in writing: Research and pedagogical perspectives*. Alexandria, Virginia: TESOL, pp. 29–42.

Huszár Ágnes

A nő terei

Budapest: L'Harmattan Kiadó – Könyvpont Kiadó, 2011. 215 p.

Huszár Ágnes könyve zömében már másutt megjelent tanulmányokat fog össze egy csokorba. A tanulmányok az ún. gender-elemzések sorába illeszkednek.

A feminizmus, illetve a genderrel (nemmel) kapcsolatos tanulmányok gazdag történelmi előzmények után – párhuzamosan az aktív politikai feminizmussal – a korai 1960-as, 1970-es években alakultak ki, s elemzéseikkel különböző társadalmi változásokat céloztak a jog, gazdaság, politika és kultúra területén. A „radikális feminizmus” a 60-as években abból indult ki, hogy a férfi felsőbbrendűség és a női alávetettség az ős-modellje mindenfajta elnyomásnak, s hogy ha ezt megszüntetjük, az alapja lesz minden elnyomás megszüntetésének.

A feminizmus második hulláma többet akart, mint egyenlő jogokat: a női tér vagy világ saját értékeit kívánta kulturális-ideológiai forrásnak felhasználni, feminista megközelítést (episztemológiát) alakított ki, s ebből kiindulva állította, hogy létezik egy női nézőpont, amely másképp fogja fel a világot, s másképp reagál rá. Míg a 60-as évek megközelítéseiben sok volt a marxizmus, a 70-es és 80-as években a nézőpont különböző posztmodern filozófiák irányába tolódik. Ebben az időben zárkózik fel a gender-tanulmányok közé a szexuális orientációk vizsgálata, melynek egyik ágát LGBT (lesbian-gay-bisexual-transgender) tanulmányoknak nevezik. Ezeknek a megközelítéseknek és ezek XXI. századi folytatásainak képviselői küzdöttek a monolitikus szemléleti tendenciák egyeduralma ellen. Tették ezt a legkülönbözőbb témák taglalásakor: mikor faji kérdéssel, társadalmi osztályokkal, etnikumokkal, szexualitással foglalkoztak. A világ különböző országaiban a feminizmus, a gender- és LGBT-tanulmányok határozott politikai célokat tűztek a különböző korszakokban maguk